

Pierre Bourdieu og antropologi

Ole Høiris

Pierre Bourdieu er de seneste år blevet en central skikkelse i den humanistiske forskning over et meget bredt felt. Det skyldes dels en lang række spændende studier af vidt forskellige forhold i det moderne samfund, dels en metodisk tilgang til sit materiale, som synes at løse nogle af de centrale problemer, der i hele dette århundrede har optaget humanister og samfundsforskere.

Det franske åndsliv i Paris har gennem næsten hele dette århundrede med jævne mellemrum fostret forskere, som efter en årrækkes anonym tilværelse – set fra den øvrige verdens synsvinkel – er slået igennem internationalt. Omkring århundredeskiftet var det sociologiens grundlægger, Émile Durkheim, som via britisk antropologi med navne som Bronislaw Malinowski og Alfred Reginald Radcliffe-Brown skabte grundlaget for den britiske struktur-funktionalisme.

Senere blev det antropologen Claude Levi-Strauss, der ikke blot formulerede den strukturalistiske antropologi, men gjorde det på en sådan måde, at denne teoretiske synsvinkel blev bragt ind i en lang række andre humanistiske fag. Han blev i en snæver antropologisk sammenhæng, efterfulgt af filosofen Louis Althusser, som var en helt central person inden for den marxistiske antropologi. Og nu er det så senest Bourdieu, der sætter dagsordenen med en antropologi eller sociologi, man kan kalde generativ strukturalisme. Dette betyder dog ikke, at alle har været enige med dem, men snarere at de er slået så kraftigt igennem, at fagfæller har måttet forholde sig til dem.

Pierre Bourdieu, der nu er professor ved Collège de France i Paris, blev født i 1930 i landsbyen Denguin i det sydøstlige Frankrig. Efter militærtjeneste i Algeriet under frihedskrigen, foretog han en række studier af de algierske kabyler frem til 1960. I 1964 blev han ansat ved forskningsinstitutionen École Pratique des Hautes Études, hvorfra han kom til Collège de France.

Pierre Bourdieu er en særdeles produktiv forsker. Han har skrevet bøger om så forskellige emner som kabylerne, fattige algiere i storbyen, museer, fotografiet, pædagogik, kunst, sprog, den franske akademi-

Kabylerne var franskmændenes allierede i kolonitiden. Blandt andet derfor bor de mere strategisk end praktisk.

ske verden og meget mere. Desværre har han den holdning, at vanskelige emner skal der skrives vanskeligt om, så hans værker er svært tilgængelige. Dette kompenseres der for ved et utal af faglige interviews, hvor Bourdieu præciserer sine holdninger.

Orden og virkelighed hos kabylerne

På sit feltarbejde blandt kabylerne fik Bourdieu ifølge ham selv en overraskelse, der skulle få ham til at forsøge at takle et af antropologiens mest grundlæggende problemer. Med sin strukturalistiske baggrund forventede han, at de forskellige kulturelle regler, man kunne finde i et samfund, befandt sig som en general bag den synlige verden – en grammatik bag det talte sprog eller som det ubevidste bag det bevidste – der styrede menneskene i deres handlinger. Menneskene skulle således – især i primitive samfund – blot være bevidstløse udøvere af deres kulturelle regler.

Et centralt træk i den kabylske kultur var, at brødres børn skulle giftes med hinanden. Men da Bourdieu undersøgte ægteskaberne statistisk, viste det sig, at kun 4-6% af ægteskaberne selv blandt de mest ortodokse levede op til denne regel. Kabylerne var således ikke bevidstløse udøvere af deres kultur. Det viste sig, at ægteskaberne indgik i en bredere kamp om familiernes ære og prestige, og det var såvel bevidste som ubevidste strategier i denne kamp, der bestemte, hvordan kabylerne giftede deres børn væk.

Hermed stod Bourdieu over for den modsætning, som med rødder tilbage til Durkheim og Max Weber gennem hele dette århundrede har spaltet antropologien: Er det primære den struktur eller det sociale system, som sætter sig igennem og skaber den orden og regelmæssighed, som vi kan observere i alle samfund eller kulturer? Var menneskene blot mekaniske rolleindehavere styret af en bagvedliggende

struktur? Eller er det primære individernes målrettede, rationelle adfærd, og er regelmæssighederne blot at betragte som en sum af individuelle handlinger? Skyldes den orden, vi kan observere, at vi alle stort set vælger at handle på samme måde, fordi vi har de samme værdier, og fordi det under de givne forhold er det mest rationelle eller mest profitable i forhold til disse værdier?

Et problem ved dette spørgsmål er, at hvis man indtager det ene standpunkt, udelukkes det andet. I de videnskabelige teorier, der anser strukturerne for det primære, er

Er det kun strukturalistiske teorier, der kan forklare de undertryktes og udbyttedes manglende oprør? Slum-boere fra Tunesien.

der ikke plads til rationelt handlende individer, som handler anderledes. Og modsat er der i de videnskabelige teorier, der har det rationelt handlende individ som udgangspunkt, ikke plads til en struktur, der bestemmer alles adfærd.

Et andet problem er, at de to teorier har deres fordele på hver sit centrale faglige område. Strukturteoriene har været gode til at forklare, hvorledes samfund blev vedligeholdt i den form, de havde, men har haft store vanskeligheder ved at forholde sig til og forklare sociale forandringer. Teoriene, der fokuserede på individerne har til gengæld netop haft deres styrke i forklaringen af de store sociale forandringer, som ikke mindst har karakteriseret dette århundrede, mens de har haft vanskeligt ved at forklare vedligeholdelsen af samfundenes form. Det er for eksempel vanskeligt at forstå,

hvorfor vi som frie og rationelle individer accepterer at leve som underordnede eller udbyttede i de forskellige magt- og udbytningssystemer, som historien og nutiden har vist så mange eksempler på. Hvorfor gør vi som rationelle individer ikke oprør? Dette forklares langt enklere ved, at vi automatisk efterlever de strukturelle forhold, som styrer os.

Samfund og individ

Bourdieu's fortjeneste er, at han giver et bud på en løsning af denne modsætning mellem de to teoretiske tilgange. Der er en social struktur i virkeligheden, og denne struktur indlejres i individerne. Men det gør dem ikke til robotter, for i omgangen med hinanden deltager man inden for en række områder i magtspil, der kræver strategier, forudsætninger, kapital med mere. Og disse magtspil foregår ikke kun i overensstemmelse med de socialt givne regler. Dels kan deltagerne eller aktørerne anlægge mange forskellige strategier, dels består en del af spillet i, at aktørerne – individerne – forsøger at ændre på spillereglerne, således at de selv opnår en bedre position.

Dette betyder ikke, at vi hele tiden går beregnende rundt og lægger bevidste strategier. Størstedelen af vor deltagelse i de forskellige spil, sker med metoder, som er indlejret i kroppen, i hjernen eller på ryggraden. Det er ligesom at køre på cykel. Når vi først har lært det, gør vi det ubevidst. Eller sagt på en anden måde: Mennesket er et produkt af det samfund, som det med sine handlinger og opfattelser hele tiden – for det meste ubevidst, men ind imellem også bevidst – selv skaber og genskaber.

I det følgende vil jeg kort præsentere det begrebsunivers, Bourdieu opbygger for at kunne foretage sine analyser. Disse begreber skal ifølge Bourdieu ikke opfattes som en teori om, hvordan verden ser ud eller er indrettet, men som nogle

tankereds kabler, der er gode til at analysere antropologiens og sociologiens konkrete emner.

På trods af, at han således tager afstand fra at opfatte sin begrebsverden som en teori, fastholder han alligevel, at teori uden empirisk undersøgelse er tom, mens empiriske undersøgelser uden teori er blind. Begreberne skal formidle sandheden om virkeligheden, de skal ikke selv være denne sandhed.

Hermed forsøger Bourdieu at sætte sig ud over et andet af antropologiens evindelige problemer, nemlig modsætningen mellem teorien, der ordner empirien i sit eget billede og derved bekræfter sig selv, og empirien, som aldrig udsiger sandheden af sig selv, men som man altid må forholde sig analytisk – metodisk eller teoretisk – til.

Felt

Et moderne samfund kan ifølge Bourdieu opdeles i en række felter, det vil sige en række afgrænsede og relativt selvstændige områder, som består af netværk eller mønstre af objektivt eller virkeligt eksisterende relationer mellem objektivt eksisterende positioner. Et felt er et socialt område, hvor der i en reelt eksisterende struktur foregår en kamp om ressourcer og magt. Feltet defineres af det, der kæmpes om: penge, politisk magt, jord, ære, uddannelse, kulturel status og så videre. Eksempler på felter kan være uddannelsessystemet, det politiske system eller kulturlivet.

Et felt kan med dets regler og former analyseres på almindelig strukturel vis. Det samme kan reglerne for at blive optaget i dette felt og den logik, der gælder for bevægelser i systemet – advancement gennem uddannelsessystemet, anerkendelse i kulturlivet eller tilegnelse af magt i det politiske felt. Der er regler for, hvordan spillet eller kam-

pen om magten og ressourcerne i feltet foregår, der er en logik for handling i feltet.

Ikke alle samfundets felter er lige. Et af felterne er det dominerende, og det betyder, at det sætter sig igennem i alle de andre felter. Det drejer sig om magtfeltet – det felt, hvor kampen om magten i samfundet foregår.

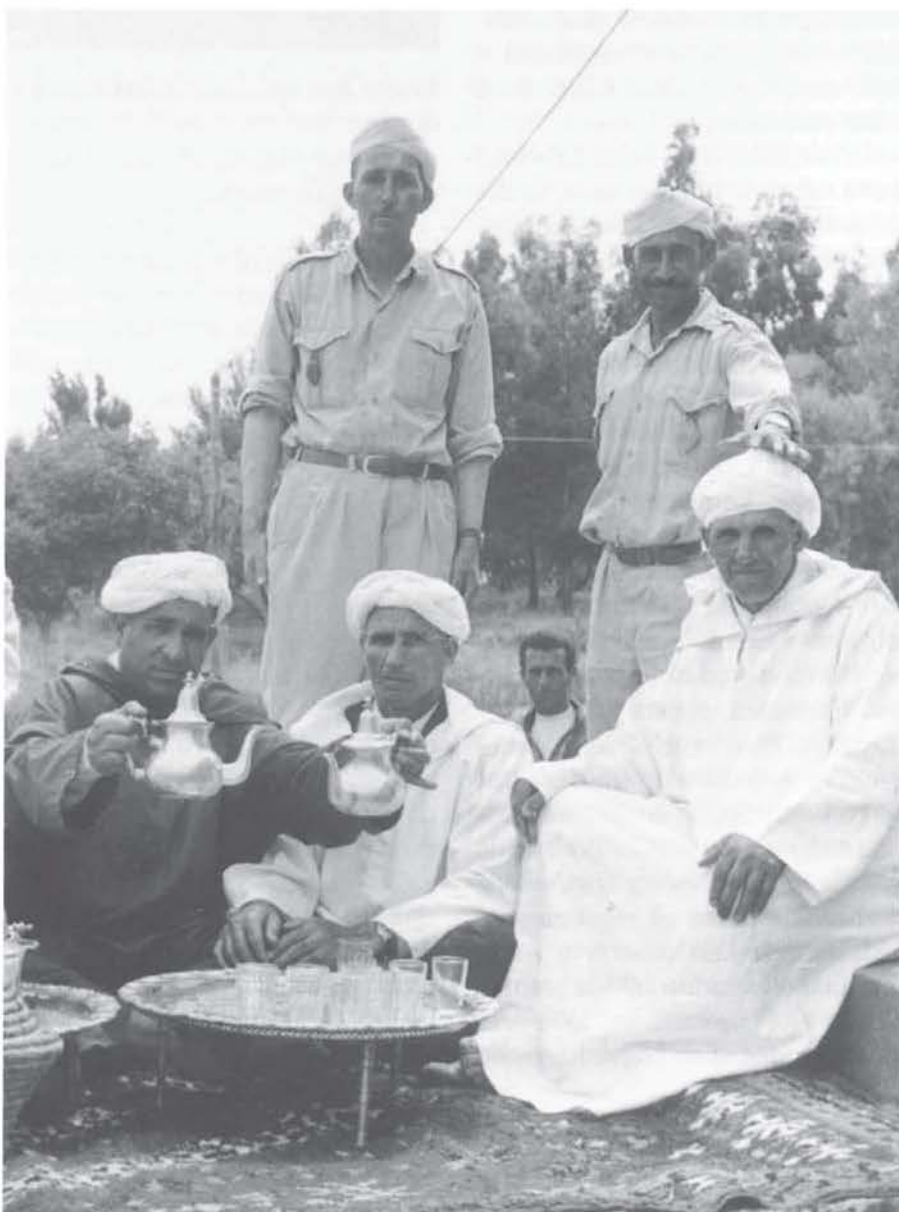
Men et felt eksisterer ikke bare slet og ret. Det skabes historisk og vedligeholdes eller ændres af menneskelige handlinger i historien og i samtiden. Et felts struktur kan derfor kun forstås ved at undersøge dets etablering og de modsætninger, der er mellem feltets positioner og mellem dette felt og de andre felter – specielt magtfeltet. I analysen skal man finde frem til de indlejrede elementer af tidligere kampe, der har fundet sted, for at fastholde eller

ændre feltets struktur. Samtidig skal vi finde de modsætninger og magtrelationer, der nu karakteriserer modsætningen mellem at fastholde og at ændre feltets struktur.

De positioner, der er i systemet, besættes af mennesker – nogle steder i form af stillinger. Dette forudsætter igen, at disse mennesker har de fornødne kvalifikationer til at deltage i dette felt. Og her bliver habitusbegrebet aktuelt.

Habitus

Den sociale realitet, som vi lever i, har ifølge Bourdieu en dobbelt eksistens. Den eksisterer i den sociale og materielle verden uden for individerne i form af felterne, og den eksisterer i individerne. Habitus er den sociale virkeligheds eller felternes eksistens i individerne.

*Magtens tegn – og afmagtens.
Marokko.*

Doxa. Afghansk nomadelejr.

Habitus kan derfor betegnes som et system af tilegnede anlæg for at praktisere i et felt. Habitus omfatter opfattelses- eller vurderingskategorier, principper for klassifikation, samt principper for handling eller praksis. Habitus er således det formidlende led mellem systemet på den ene side og aktørernes opfattelse af situationen og deraf følgende handlinger eller praksisser på den anden.

I felterne optræder mennesker som aktører, og forudsætningen for at kunne deltage er, at man kan spille spillet. Dette kan aktørerne, når feltet med dets positioner, hierarkier og regler er internaliseret i kroppen eller på ryggraden af dem. Habitus danner derfor basis for individernes deltagelse i magtspillene i felterne. Habitus kommer til udtryk i de strategier og i de opfattelser af situationen, som aktørerne gør brug af i magtkampene inden for et felt.

Til hvert felt hører en habitus, men det betyder ikke, at det sociale system er indlejret i individerne på en måde, så alle bevidstløst handler

som systemets robotter. Habitus tilegnes ved erfaring og varierer derfor i forhold til tid, sted og social placering. Derfor er der et uendeligt antal strategier i forhold til de situationer, som aldrig er helt identiske. Strategierne afføder en praksis, men selv om antallet af strategier i princippet er uendeligt, medfører det ikke, at vi alle forholder os bevidst strategiske i enhver situation med den konsekvens, at individernes praksis altid er helt uforudsigelig. Som vi alle har erfaret, er der en høj grad af regelmæssighed i de handlinger, vi foretager. Strategierne for praksis er indlejret sådan, at vi i langt den største del af tiden agerer ubevidst – på ryggraden. Indlejringen af feltet på ryggraden, det vil sige habitus, medfører altså, at vi i de fleste tilfælde agerer ubevidst og forudsigeligt, uden at stille spørgsmålstegn ved det, der sker.

Indlejringen af et system af positioner, regler og klassifikationer af mennesker sker i en form, der gør, at de forekommer naturlige.

Dette er ifølge Bourdieu årsagen til, at menneskene kan leve som underkastede og udbyttede, som slaver eller lavkastefolk, uden at gøre oprør imod det.

Med denne opfattelse af habitus er der samtidig åbnet mulighed for, at vi kan agere bevidst – skabe nye opfattelser af, hvordan systemet bør være og gøre noget andet end det, systemet foreskriver. Kommer der en krise, hvor de subjektive og objektive strukturer bryder sammen, kan vi ikke blot agere på ryggraden, men tvinges til at handle reflekteret og dermed bevidst.

Ifølge Bourdieu er der samfund – især de primitive – hvor felt og habitus falder så tæt sammen, at de modsætningsfrit bekræfter hinanden. Her har vi den situation, han karakteriserer som doxa. Systemet reproduceres blot i det uendelige, eller indtil der opstår en krise, der nødvendiggør nye strategier. Her vil kampen så udspille sig mellem de ortodokse, der vil bevare det gamle system, og de heterodokse, der vil forandre det.

Felt, habitus og strategi forbin-der således strukturens fastholdelse af orden med aktørernes relative frihed til kæmpe for at lave om på de strukturer, de lever i, og som de normalt via deres rygradsbestemte handlinger fastholder. Strukturen eller feltet er således et produkt af den menneskelige praksis og opfattelse af omverdenen, samtidig med at den er en forudsætning for denne praksis og omverdensopfattelse. Og menneskelig praksis og omverdensopfattelse er et produkt af strukturen, samtidig med at de er en forudsætning for denne struktur og kan ændre den.

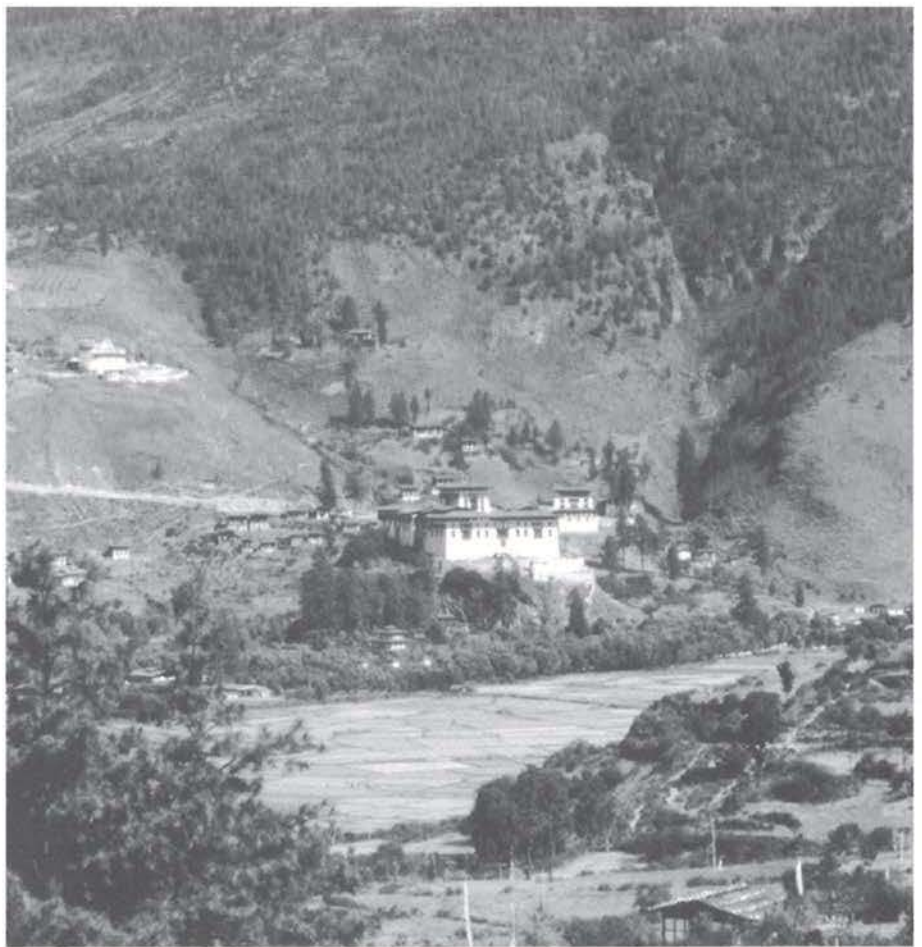
Kapital, symbolsk kapital og symbolsk kamp

Bourdieu bruger spilmetaforen for det, der foregår i magtkampene i felterne. I et spil gælder det om at vinde. Der er regler for spillet, og deltagelse kræver kompetence og kapital. Et spil foregår som en konkurrence mellem aktører, men i en lang række spil er det ikke sådan, at der foregår dybe refleksioner før hver indsats. Et fodboldspil ville slet ikke kunne lade sig gøre, hvis ikke spillerne havde alle grundstrategierne indkodet i kroppen.

For at deltage kvalificeret – eller for at vinde frem i et felts magtspil – kræves to ting: at man er en dygtig spiller, og at man har nogle ressourcer at sætte ind.

Kampen om magten i et felt foregår således ikke på lige vilkår. Nogle aktører har på en eller anden måde en større »sans for spillet« end andre, og de vil derfor tilegne sig mere af det, der er på spil i et felt, end de andre. Denne »sans for spillet« er således yderligere en faktor, der tildeler de enkelte aktører en frihed i spillet i forhold til det systembestemte.

Men lige så vigtig for succesfuld deltagelse i spillet er det, at aktørerne har nogle ressourcer, eller som Bourdieu kalder det, noget kapital at sætte ind. Det kan være økono-

Magtstrukturen i landskabet. Dzong – kloster og centralmagts repræsentation i Paro, Bhutan.

misk kapital, altså en materiel rigdom, som man jo i vort samfund kan komme langt med. Det kan også være det, Bourdieu kalder kulturel kapital, det vil sige kulturel dannelse eller kunstnerisk kunnen.

Til enhver position i et felt hører der en kapital, hvis værdi vokser med positionens plads i hierarkiet. I kampen om uddannelsernes sigte har undervisningsministeren således langt mere kapital at sætte ind end den lokale folkeskolelærer.

I hvert felt er en speciel form for kapital på spil. Det er ikke givet, at den kapital, man kan hente sig i det ene felt, kan konverteres til brug i et andet. Således kan for eksempel kulturel dannelse ikke købes for penge (heraf ideen om de nyrige som kulturelle ignoranter), ligesom man ikke kommer langt med en viden om den europæiske kunsthistorie i kampen på det økonomiske spekulationsmarked. Og i Bourdieus Kabylien kunne ære ikke købes for penge, men krævede

blandt andet fornuftige investeringer af børnene i ægteskaberne. Bourdieu bruger derfor udtrykket symbolsk kapital til at betegne den »værdi«, en bestemt ressource har i et bestemt felt. Det er således kun en kapital symbolske »værdi«, der udgør en indsats, og det er denne symbolske værdi, man kan vinde eller tabe i magtkampen i feltet.

Kampen om magten i et felt drejer sig ikke kun om forøgelsen af den symbolske kapital, men også om at få særlige forhold anerkendt som symbolsk kapital. Der skal markeres forskel på folk, og det sker ved nogle tegn – synlige forhold, som kan bruges til at udstille forskellene og markere positionerne. Sådanne tegn kan være særlige aktiviteter såsom at spille golf, gå på museum eller til klassiske koncerter, eller det kan være materielle symboler som tøj, biler, boligkvarterer og så videre. Det vigtige er ikke tegnene selv, men netop det, at de kan markere forskelle på folk.

Kampene inden for et felt angår ikke kun materielle goder og symboler. Et vigtigt kampområde – ja det vigtigste – er det, der angår verdens udseende, verdensbillederne.

Habitus består også af klassifikation og vurderinger af omverdenen. Verdensopfattelser udspringer af positionerne i den sociale struktur og af habitus. Derfor vil aktører i forskellige positioner i et felt have forskellige verdensopfattelser. Og disse opfattelser af verden er ikke blot passive afspejlinger af verden, men har en aktiv dimension i og med, at de som en central del af habitus har stor indflydelse på praksis. I og med at vi agerer i verden ud fra en opfattelse af verden, skaber og/eller vedligeholder vi en verdensorden, som er i overensstemmelse med det billede, som vi agerer ud fra. Bourdieu giver et interessant eksempel på, hvordan en anderledes verdensopfattelse har sat sig igennem som reelt eksisterende virkelighed: Karl Marx fremstillede i sin tid det kapitalistiske samfund som opdelt i klasser. Denne opfattelse af verden slog så

stærkt igennem, at folks praksis indrettede sig derefter, hvorefter disse klasser fik en reel eksistens.

Kampen om verdensopfattelserne, den symbolske kamp, er således kampen om at fremstille netop de sociale forhold, som er mest fordelagtige for en social gruppe eller en klasse. Det er en kamp om at gøre disse forhold naturlige for andre ved at installere dem i andres habitus, således at de opfatter de deraf fastlagte uligheder og udbytningsforhold som naturlige og dermed legitime. Dette kan ske via skolen, massemedierne, opdragelsen og så videre. Denne proces, hvor en sådan forkropsliggørelse af en klasses særlige interesser etableres og fastholdes, betegner Bourdieu som symbolsk vold.

Bourdieu's begrebsapparat er her fremstillet som et statisk og sammenhængende system, som man måske ret så firkantet kan lægge ned over en hvilken som helst virkelighed. Men sådan forholder det sig ikke. Det skal snarere opfattes som en seismograf, der hele tiden er meget følsom over for de

undersøgelser, det kastes ind i. Der er ikke tale om en fast bourdieu'sk metode, men om en tilgang til konkrete analyser, hvor begreberne, som de fleste af de Bourdieu-inspirerede forskere nævner det, er gode at tænke med.

D. Broady: »Sociologi och epistemologi«.

Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologien. Stockholm 1990.

S. Callewaert: »Kultur, pædagogik og videnskab«.

Om Pierre Bourdieus habitusbegreb og praktikteori. København 1992.

Ole Høiris er docent ved Afdeling for Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet.

Alle fotos er taget af forfatteren.

Fjernsyn er ikke kun til at se, det er også til at blive set.

